

ЖИВОТНОСТ, ДОСЛЕДНОСТ И ИГРА

Душан Радовић за велике, а мало и за мале: ѿемајски зборник, ур. Зорица Хаџић Радовић, Матица српска, Нови Сад 2024

Када бисмо покушали да представимо стваралаштво Душана Радовића кроз неколико кључних одредница, убрзо бисмо се суочили са површном, незадовољавајућом природом таквог замаху. Спискови различитих занимања којима се бавио, медијских оквира у којима се опробао, жанровских аспеката које је тестирао и тема које је обухватио не дозвољавају ма какав вид свођења и коначности, о чему говори и недостатак потпуне библиографије писца. Тематски зборник *Душан Радовић за велике, а мало и за мале* настао је на основама истоименог научног скупа одржаног 2022. године, поводом стогодишњице рођења писца, а објављен је 2024. године, на четрдесетогодишњицу његове смрти. Прилози 25 аутора представљају корак ка потпунијем сагледавању и поновном проживљавању разнородног Радовићевог опуса. Структура зборника симболички одговара поетици Душана Радовића, утолико што интегрише научне прилоге, сећања савременика, рукописне прилоге и фотографије унутар корица исте публикације, обједињујући стручни и интимни приступ пишчевом животу и раду.

У расправама о афирмисаности српских писаца неретко се посвећује пажња односу књижевне и научне публике према пишчевом имену, као симболичкој ознаци за његову прихваћеност, те се Јаков супротставља Јаши,¹ а Милош поставља насупрот Црњанском.² Сходно томе, Душан Радовић много чешће је читан и доживљаван као *Душко*, што садржи нијансу присности и нарочите нежности са којом се приступа класицима који су обликовали просторе нашег детињства. Интересантно је да већина аутора који прилажу своје радове и сећања за овај зборник исказују потребу да проговоре о личном доживљају Радовићевог дела, што

¹ Срђан Орсић, *Јашин осмејак: Смех у ѿријовейќама Јакова Ићњайовића*, Културни и научни центар „Милутин Миланковић”, Далъ 2015.

² Горана Раичевић, *Аћон и меланхолија: живој и дело Милоша Црњанској*, Академска књига, Нови Сад 2021.

је несвакидашње у академском дискурсу. Такве тенденције једино се могу тумачити као обележја истинске привржености и признате књижевне вредности Душана Радовића, или, речима Милоша Радовића, назнаке да је писац „и данас ту. Биће и даље, још дуго, жив и здрав” (10). На истом трагу, значајно је да више проучавалаца настоји да понуди својеврсну синтезу Радовићевог стваралаштва, сагледану кроз аспекте превазилажења противуречности, специфичности стила или принципа стварања књижевности за децу, чиме долази до изражаја неопходност премеравања и подробнијег смештања Душана Радовића у „прекретнички” канон српске књижевности XX века.

Зборник *Душан Радовић за велике, а мало и за мале* отварају текстови Матије Бећковића и Милоша Радовића, након којих следе три тематске целине у којима се разматра поетика Душана Радовића, док четврто поглавље подразумева сећања пријатеља и сарадника, што је обједињено Именским регистром који се даје на крају публикације. Прилози у виду рукописа, машинописа, писама, посвета и фотографија смештени су између поглавља и одабрани са нарочитом пажњом, као огледалски одраз сједињености поетике и личности Душана Радовића. Читањем зборника примећује се још једна интересантна појава, па поред личних сећања, аутори прилога дају и симболички омаж Радовићевом стваралаштву, служећи се изражајним средствима карактеристичним за његов стил. Примера ради, Бећковић формулише уводни део свог обраћања кроз контрастивне, духовите исказе,³ а Миливој Ненин читав прилог обликује кроз асоцијације и домишљања о природи критике, фудбала и војске, са ефектном употребом изневереног очекивања на концу текста. Даље, Јелена Марићевић Балаћ спаја различита пишчева остварења поигравајући се са Фантомом као универзалним одговором, док Страхина Полић даје раду неконвенционални наслов, према Радовићевим животним и стваралачким начелима. Самим тим, дело Душана Радовића показало се као научно надахњујуће, али и читалачки инспиративно и увесељавајуће, чиме се публикација доводи у везу са књигом *100 година Душка Радовића* (2022), према истинском разумевању које прати и формални аспект публикације.

Вечно млада душа, која је у супротности са намргођеним изразом лица Душана Радовића, јавља се као лајтмотив готово свих разматрања књижевног опуса (привидно) намењеног деци. Притом, зборник окупља и уважава различита виђења Радовићеве поетике, што изазива поновно постављање нерешених питања условности поделе књижевности према старости њених рецепијената. Примера ради, Иван Негришорац сматра да Радовић успева да обухвати обе Хорацијеве функције поезије (забавну

³ „Душан Радовић је на раменима носио старомодни облик главе, а у глави последњи модел мозга” (7).

и поучну), једнако колико да своје дело усмери ка двема читалачким публикама (одраслој и дејој). Сања Париповић Крчмар даје једнако интересно запажање о нужности полисемије као упућивању на суштинску „недељивост уметности на ону за мале и ону за велике” (75). Позиција Душана Радовића у овим разматрањима карактерисана је двојако, али са истим закључним резултатом који сугерише превазилажење супротности. Интересно је да поетика књижевности за децу изнова постаје предмет теоријског промишљања, иако та грана већ деценијама има своје јасне изданке, будући да се описани статус рефлектује и на њеног најзначајнијег двадесетовековног представника. Парадокси којима обилује литерарни рад Душана Радовића нису приметни само у диспропорцији између „поруџбина” по којима је писао и вредности које је досезао, него и у сећањима савременика и пријатеља. Милован Данојлић примећује да „писац не бира дело којим ће код публике постати омиљен, нити слава увек пада на оно што је код неког ствараоца најважније” (242), уз назнаку да Радовић спада међу појаве које „изгледају обично”, а чији се значај потпуније спознаје тек када их више нема. Снежана Шаранчић Чутура трага за поменима Душана Радовића на страницама часописа *Дейињсѿво*, при чему истиче основе његове поетике и мапира недовољно проучена места пишевог опуса, упркос континуираној текстуалној присутности. Стога, потребно би било поновити питање које поставља Иван Негришорац: „Каква је књижевност потребна човеку нашег доба?”, али и одговор који нуди, проналазећи га у Радовићевим постулатима добре песме, односно осећају мере, лепоте, животности, памети, јасноће и разумљивости (19).

Радовићева есејистичка промишљања добре поезије функционишу као полазиште разматрања Горане Раичевић, Сање Париповић Крчмар и Драгана Хамовића, а остављају утицај и на текстове Петра Пијановића, Зоране Опачић, Јелене Панић Мараш и Страхиње Полића, при чему сваки од наведених аутора бира један од аспеката *радовићевске мере* и посвећује му посебну пажњу. Интересно је да животност поезије бива од пресудне важности за већину истраживача, те је Горана Раичевић проналази у одредницама „поетизације свакодневног живота” (54), обичних ствари и тема, док Драган Хамовић исту особину посматра кроз окулар културне критике. На листи омиљених песника Душана Радовића тако се појављују и популарни певачи (61–62), а животност провејава и кроз Радовићеве минијатуре, као вид успостављања односа са традицијом, о чему пишу Љиљана Пешикан-Љуштановић и Милена Зорић-Латовљев. Наведени постулати надограђују се у оквирима књижевности за децу, те су основе „наивне метафизике” које мапира Зорана Опачић комплементарне са начинима приказивања дејје свести о којима пише Страхиња Полић. Тезе оба аутора суштински почивају на идеји да се кроз дупло дно Радовићеве поезије може сагледати ауторово виђење

односа детета и света. У првом случају, живот посматран као путовање кроз воду и ваздух постаје вид трансценденталног искуства, сажетог у „поетику крила, то јест летења као надвладавања свих ограничења” (185). Сходно томе, инфантилност израза у Полићевом тумачењу постаје вид приближавања читаоцу, до кога се долази кроз исцрпљивање чулног окружења и креативног потенцијала речи, подстицање знатижеље и поступке попут огрешења о језичке норме, учестала набрајања и креативна графемска решења (227–230). Славко Гордић сматра да „песник и дете откривају непознату енергију и страхотну лепоту језика” (27), у чему се огледа грађење заједничке стварности. Другим речима, Душан Радовић показао је разумевање децјег света како на плану прилагођавања поетског израза, тако и кроз суштинско саобраћавање духа поезије принципима децјег мишљења. У прилогу Јелене Панић Мараш даље се истиче да се опус Душана Радовића може посматрати као саставни део „нашег културног идентитета, колективног памћења” (216), будући да се детињство сагледава као културни, економски и друштвени конструкт који, ипак, наставља да почива на игри и животности.

Душан Радовић није инспирисан животом искључиво када је реч о поетском преобликовању свакодневице, него он дела и као активни члан културне заједнице, писаном и говореном речју. Сања Париповић Крчмар разматра пишчева „запажања са жаоком” (78), откривајући суштинску корисност уткану у примедбе и похвале туђих рукописа, док наредна два прилога посвећују пажњу друштвеном ангажману Душана Радовића. Непознати, „други” Радовић открива се у непоколебљивости и потреби да се исказе сопствени став, било да је реч о режимским или „угроженим” писцима, некомпетентним и незаситим људима или лоше написаним делима. Трагање за полемикама које је спровела Зорица Хацић Радовић сусреће се са прилогом Слободана Селенића о догађајима поводом језичког сукоба у Југославији 1967, тачније у пишневој улози у „Предлогу за размишљање”. Историјски преглед дешавања која су претходила „Предлогу” и несугласица које су из њега проистекле изнова потврђују Душана Радовића као лафа – човека који је стајао иза свог потписа, речи и става (од кога су се други ограђивали), са проницљивим увидима у важност догађаја у коме учествује. На том трагу, осврт Душана Петричића на Радовићево виђење стида показује се као животно, књижевно и историјски утемељен.

Однос Душана Радовића према савременим технологијама и новим медијима представља још једну важну одлику његове поетике, коју Мирослав Максимовић, приређивач књиге *Баш свацџа: сабрани сѝиси* (2006), одређује кроз интересантну промену перспективе, видећи Радовића као песника који је „поезијом разигравао телевизију, а не телевизијом поезију” (35). У датој визури, медији постају тек још један од видова постојања песничке речи, не као њени супарници и уништитељи, него

као нови поетски гласници. Сродно мишљење налазимо у прилогу Петра Пијановића, који разматра поетику Душана Радовића кроз упоришне тачке у виду кратких форми, медија и модерности, тако да је „Радовићев стваралачки нерв и опус мултимедијалан, и то више него у било ког српског писца” (47). Таква представа наставља да важи и унутар истраживања Јелене Марићевић Балаћ, која одлази корак даље и проналази песнички сензибилитет у Радовићевим сценаријима, нереализованим идејама и скицама, као и у рецензијама сценарија других аутора. Нарочито је интересантна могућност тумачења филма *Како су се волеле две бугале* као „филмичне збирке поезије” (164), што је посве иновативан вид обновљеног живота поетске речи. Најпоследње, опис креативног процеса, нервозних шетњи и необичне канцеларије Душана Радовића који даје Бранислава Милунов и те како се може замислити као упечатљив филмски кадар.

Свестраност и комплексност унутар привидне једноставности функционишу као препознатљиве ознаке књижевног опуса Душана Радовића, али и важно место успостављања контакта са другим стваралцима. Милош Ковачевић предузима анализу Радовићевих афоризама на плану тематског круга о мушко-женским односима, те као опште карактеристике његовог израза види краткоћу, асоцијативност и алузивност, чиме се остварује хуморни потенцијал. Насупрот махом плотским темама датих афоризама, наилазимо и на нежне и промишљене разгледнице „Сентименталности”, које је издавала галерија „Себастијан” из Дубровника. Суптилни тон реченица доведен је у везу са Морандинијевим цртежима у сећањима Јовице Вељовића, што је инспирисано спојем једноставног и суштинског у Радовићевој поетици. Компаративне споне успостављане су готово спонтано кроз тематски зборник, те се дело Душана Радовића доводи у везу са песницима исте генерације или блиских тематских опредељења, али се и смешта у неочекиване спојеве са ауторима попут Марулића, Шекспира или Бекета. Посебна студија посвећена је *Случајевима* Данијела Хармса и Душана Радовића, па Милица Ђуковић уочава сродност тематике, приповедних поступака, обликовања књижевних јунака и стилских карактеристика, чиме се отварају нови рукавци тумачења Радовићевог дела. Стога, можемо рећи да је тематски зборник посвећен Душану Радовићу испунио циљ који налаже јубилеј – подсетио нас је на вредности читања и проучавања његових дела, при чему нас је изнова обавезао на постојаност и достојност подумевану у речима „Поштована децо”, којима се писац некада обраћао својим садашњим проучаваоцима.

* * *

Тематски зборник *Душан Радовић за велике, а мало и за мале* окупио је научне прилоге из различитих области, сабравши проучавања језика,

компаративне, историјске и књижевнотеоријске студије у циљу поновног читања разнородног Радовићевог дела. Животност и ведрина као стваралачки импулси условили су радост проучавања и присећања, док су пишчеве игре изазване на још једну херменеутичку „рунду”. Публикација је показала колико се Душан Радовић могао и умео „размахнути у калупима” (8), али је и нагласила непресушну потребу за даљим изучавањем познатих и не толико познатих аспеката његовог опуса, како за велике, тако и за мале.

Мсп Ленка С. НАСТАСИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Истраживач-приправник
lenanastasic@gmail.com

ДНЕВНИК КАО ПОЕТИЗОВАНА ХРОНОЛОГИЈА (НЕ)ВИДЉИВИХ ЗБИВАЊА

Славко Гордић, *Споо дана*, Агора, Зрењанин – Нови Сад 2024

Рецентна књига Славка Гордића *Споо дана*, која обухвата дневничке записе од 29. фебруара до 7. јуна 2016. године, већ својом првом страницом истиче једну од основних интенција дневника да, региструјући из дана у дан догађајности спољашњег и унутрашњег живота, предузме „стодневно самопреслишавање и самоислеђивање”. Иако се формално књига обликује као дневнички дискурс, следствено апострофирајући и његове особине (протејска нарав, самообјективизација и неподударање субјекта са собом, релативизовање искрености посредством привидно одсутног читаоца и естетских амбиција), она се, у својим фундаменталним слојевима, обликује као поетско-медитативно збрајање свих оних круцијалних чинилаца спољне и висцералне сфере дневничког ја: седница, књига, стабала, травки, сећања и сањарења. Осим што дневнички записи поседују документарни значај јер сведоче о битним збивањима и личностима новије српске историје и културног живота, они поседују интроспективну важност засновану на ауторовом интересу за самоспознају, поетичку релевантност будући да аутор саопштава своје искуство стварања разматрајући и особине дневника као прозног модуса, коначно и артистичку вредност јер располаже високом мером естетске истанчаности.

Први тематски рукавац Гордићевог дневничког рукописа тиче се рефлексја о свакодневним обавезама и особинама јавног, друштвенополитичког и културног живота. Дневничко ја стога бележи махом језгровите